

บทวิจารณ์หนังสือ

บทวิจารณ์การเมืองไทย
สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีของ
นิธิ เอียวศรีวงศ์

ผู้เขียน/เรียบเรียง: วิชัย โชควิวัฒน์
จำนวนหน้า 84 หน้า
ปีที่พิมพ์: 2562
สำนักพิมพ์: มูลนิธิโกมลคีมทอง

พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร¹

Phanthip Petchvichit

Received : 30 เมษายน 2564

Revised : 6 พฤศจิกายน 2564

Accepted : 7 ธันวาคม 2564

หนังสือ บทวิจารณ์การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นหนังสือขนาดกะทัดรัด ผู้เขียนคือ นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ ที่แม้ว่าจะไม่ได้เป็นนักประวัติศาสตร์โดยอาชีพ แต่มีความสนใจใคร่รู้ในวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ดังที่สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้กล่าวชื่นชมในบทปรารมภ์ของหนังสือเล่มนี้ว่า เป็นผู้มีความสนใจใคร่รู้และแสวงหาความรู้ อย่างเอาจริงเอาจัง จนกระทั่งได้รับเลือกให้เป็นประธานกรรมการจัดงานอยุธยาในคราวเสวยราชธานีครบ 250 ปี ใน พ.ศ. 2560 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาประเด็นข้อถกเถียงที่วิชัย โชควิวัฒน์เสนอ จะเห็นว่าผู้เขียนมีจุดยืนที่ตรงข้ามกับมุมมองของนิธิ เอียวศรีวงศ์ที่

¹ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

พยายามจะหักล้างข้อมูลของฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างชัดเจน เป็นเหตุให้หลายครั้งในหนังสือมีการเปรียบเทียบความน่าเชื่อถือระหว่างนิธิกับนักประวัติศาสตร์ในสกุลตำรงราชานุกาพ

หนังสือบทวิจารณ์เล่มนี้วิชัย โขควิวัฒน์เขียนขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะโต้แย้งกับหนังสือ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่มีข้อเสนอหลักว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้มีพระสติวิปลาสดังที่กล่าวถึงในพระราชพงศาวดารที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและที่นักวิชาการก่อนหน้านี้เชื่อ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวมีนัยสำคัญกระทบต่อความชอบธรรมของราชวงศ์จักรี ดังความตอนหนึ่งที่วิชัย โขควิวัฒน์ได้กล่าวว่า

“ความกล้าหาญอันควรยกย่องชื่นชมของ อ. นิธิ ทำให้ได้ข้อสรุปสำคัญว่า การผลิตแผ่นดินช่วงปลายสมัยธนบุรีนั้น เกิดจากการวางแผนทำรัฐประหารของ พระยามหากษัตริย์ศึกและพวก . . . ซึ่งเป็นการ ‘วิพากษ์’ องค์ต้นราชวงศ์จักรี ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่ครองราชย์ด้วยพระบารมีแผ่ไพศาลในช่วงที่ตีพิมพ์ผลงานชิ้นนี้ ออกมา” (วิชัย โขควิวัฒน์, 2562: 11)

ด้วยสถานภาพทางวิชาการของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ทำให้งานของเขาได้รับการยอมรับจากวงวิชาการประวัติศาสตร์ดังจะเห็นได้จากการตีพิมพ์ซ้ำถึง 12 ครั้งด้วยกัน ซึ่งวิชัย โขควิวัฒน์ได้ตั้งข้อสังเกตในประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า งานชิ้นนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2529 อันเป็นช่วงเวลาทำงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในวงวิชาการประวัติศาสตร์ (ธนาภา เดชพาวุฒิกุล, 2546: 146) แต่ภายหลังจากนั้นมีการค้นพบหลักฐานใหม่ที่สำคัญ ได้แก่ หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ ที่เป็นบันทึกในสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงของจีน และจดหมายออกพระพิพัตถโกษาถึงบริษัทอินเดียนตะวันออกของฮอลันดา แต่จนกระทั่งการตีพิมพ์ครั้งที่ 12 ใน พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นระยะเวลาห่างกันถึง 30 ปี เหตุใดจึงไม่มีการปรับปรุงหรือแก้ไข (วิชัย โขควิวัฒน์, 2562: 2) นี่เป็นประเด็นหลักที่นายแพทย์วิชัย โขควิวัฒน์วิจารณ์งานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ซึ่งเป็นการจุดประกายให้กับ

ผู้อ่านหนังสือบทวิจารณ์ได้ร่วมกันทบทวนข้อเสนอของนิธิ เอียวศรีวงศ์โดยเริ่มจากการสำรวจหลักฐานที่ค้นพบใหม่ ซึ่งในหนังสือบทวิจารณ์นี้ก็ได้มีการวิพากษ์และอ้างอิงหลักฐานดังกล่าวด้วย

ความพยายามของผู้วิจารณ์นั้นว่าเป็นการเปิดประเด็นข้อถกเถียงด้วยการนำเสนอหลักฐานใหม่และการตีความหลักฐานเดิม โดยมีการเรียงลำดับและแบ่งประเด็นที่ต้องการถกเถียงเป็นบทอย่างชัดเจน มีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

บทที่ 1 **บทนำ** ประเด็นหลักที่มุ่งนำเสนอคือ การตั้งคำถามต่อหนังสือ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยชี้ให้เห็นว่ามีหลักฐานใหม่ปรากฏขึ้นภายหลังการตีพิมพ์ และแม้ว่าจะมีการตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ใหม่อีกหลายครั้ง แต่เหตุใดจึงไม่ได้มีการพิจารณาหลักฐานใหม่และแก้ไขในการพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มา

บทที่ 2 **หลักฐาน** ในส่วนนี้วิชัย โชควิวัฒน์ได้ตั้งคำถามต่อการใช้หลักฐานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่แม้ว่าจะมีการค้นคว้าและวิพากษ์หลักฐานเป็นจำนวนมาก แต่สิ่งที่เป็นปัญหาคือ การเลือกหลักฐานที่มาสสนับสนุนสมมติฐานหลักที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ทรงมีพระสติวิปลาส ทั้งยังวิจารณ์การนำเสนอ “เกร็ดประวัติศาสตร์” โดยอ้างอิงจากหลักฐานที่ขาดความน่าเชื่อถืออย่างบทความใคร่ฆ่าพระเจ้าตากของภิกษุณี กบิลสิงห์ ท้ายสุดยังได้ตั้งข้อสังเกตถึงจุดมุ่งหมายในหนังสือเล่มนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “เป็นการ ‘วิพากษ์’ องค์ต้นราชวงศ์จักรีซึ่งเป็นราชวงศ์ที่ครองราชย์ด้วยพระบารมีแผ่ไพศาลในช่วงที่ตีพิมพ์ผลงานชิ้นนี้ออกมา” (วิชัย โชควิวัฒน์, 2562 : 11)

บทที่ 3 **สรุปสาระสำคัญของหนังสือ** กล่าวถึงคุณูปการที่สำคัญในหนังสือของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ “พลิก” มุมมองทางประวัติศาสตร์ดั้งเดิมที่เคยเชื่อถือกันมาว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระสติวิปลาส ในส่วนของรายละเอียดวิชัย โชควิวัฒน์ได้สรุปสาระสำคัญออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ 1) พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ได้มีการศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงนำเสนอในลักษณะงานวิชาการที่มีความน่าเชื่อถือแตกต่างจากงานในอดีตที่มีการสอดแทรกจินตนาการ และ 2) สมมติฐาน หรือ ความเห็นของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่มีต่อการสิ้นสุดอำนาจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็น

เพราะการที่พระองค์ไม่มีรากเหง้าจากสายสกุลขุนนาง และไม่มีจุดมุ่งหมายในการรื้อฟื้นความยิ่งใหญ่ของระบอบราชการแบบครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบรรดาข้าราชการสำนักในเวลานั้น ใฝ่ฝัน

บทที่ 4 **ความเห็น “ประหลาด”** มุมมองของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่องการปฏิบัติพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทั้งการวิปัสสนากรรมฐานและพระราชดำริที่จะเป็นพระพุทธเจ้า นั้น สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกระทำโดยมีพระสติสัมปชัญญะ แต่เป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินที่จะแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีสถานะสูงกว่าปุถุชนทั่วไป วิชัย โขควิวัฒน์วิจารณ์ว่าข้อเสนอดังกล่าวจัดเป็นความคิดเห็นที่ประหลาด

บทที่ 5 **โรคทางจิตประสาทในบุคคลสำคัญบางท่าน** วิชัย โขควิวัฒน์ชี้ให้เห็นว่าจุดอ่อนสำคัญของนิธิ เอียวศรีวงศ์อยู่ที่ขาดการทบทวนความรู้เรื่องทางจิตเวช แต่เขาแสดงความเข้าใจว่า “คงเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องข้ามพรมแดนประวัติศาสตร์ออกไป” (วิชัย โขควิวัฒน์, 2562: 25) โดยในตอนนี้วิชัย โขควิวัฒน์ได้อ้างถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์หลายคนที่มีอาการทางจิต ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าคนเหล่านี้ต่างมีภาวะ “คุ้มดีคุ้มร้าย” ดังนั้น การที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ อ้างว่า หลังเหตุการณ์เรื่องการพิพาทไหว้ศุภัสถ์แล้ว อีก 11 เดือนต่อมา ยังทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจได้ตามปกติ นั้น ไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าพระองค์ทรงมีพระสติปกติอย่างแท้จริง

บทที่ 6 **หลักฐานเรื่องพระสติวิปลาส** ในส่วนนี้วิชัย โขควิวัฒน์อ้างถึงหลักฐานชิ้นหนึ่งคือ จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากได้รับการบันทึกในช่วงเวลาร่วมสมัยหรือใกล้เคียงกับเหตุการณ์ โดยในหลักฐานดังกล่าวนี้ปรากฏข้อความแสดงถึงพระอาการที่ไม่ปกติหลายแห่งด้วยกัน แต่นิติ เอียวศรีวงศ์กลับพยายามอธิบายหักล้างข้อมูลในหลักฐานนี้ เช่น การที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกย่องหญิงสาวที่มีสถานะต่ำให้เป็นพระภรรยาเจ้าตามจดหมายเหตุความทรงจำฯ มองว่านี่เป็นภาพสะท้อนของพระอาการที่วิปลาส

ว่านี่นิธิ เอียวศรีวงศ์กลับตีความว่าเป็นเพราะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงไม่ได้ให้ความสำคัญกับสถานะทางชนชั้นมาตั้งแต่ต้น ด้วยพระองค์เองก็ไม่ได้สืบเชื้อสายมาจากสกุลขุนนางเก่าแต่อย่างใด นอกจากนี้ วิชัย โขควิวัฒน์ยังได้อ้างอิงหลักฐานจากบรรดาบาทหลวงต่างชาติอีกด้วย

บทที่ 7 **อคติรุนแรง** ประเด็นสำคัญในบทนี้วิชัย โขควิวัฒน์วิจารณ์ว่า ข้อเสนอหลักที่ว่าสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสื่อมพระบารมีเป็นเพราะพระองค์ไม่ทรงมุ่งที่จะสร้างศูนย์กลางอำนาจใหม่ขึ้นแทนกรุงศรีอยุธยาอย่างแท้จริง เห็นจากการที่ไม่ทรงสร้างปราสาทราชวัง ชำระพระไตรปิฎกและกฎหมาย ดังที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงกระทำ วิชัย โขควิวัฒน์วิจารณ์ว่าข้อเสนอดังกล่าวไม่มีน้ำหนักเนื่องจากสภาพการณ์บ้านเมืองสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้นไม่เอื้ออำนวยด้วยติดพันสงครามกับฝ่ายพม่าและพระราชภาระที่ต้องเร่งฟื้นฟูความแร้นแค้นในหมู่ราษฎร จึงเป็นสิ่งที่น่าจะเข้าใจได้ในหมู่ข้าราชการบริพาร มิควรเป็นเหตุให้เกิดการล้มล้างอำนาจของพระองค์ตามที่นิธิ เอียวศรีวงศ์เสนอ

บทที่ 8 **ประเด็นเรื่องการตั้งรัชทายาท** สำหรับในบทนี้วิชัย โขควิวัฒน์พยายามหักล้างข้อเสนอของนิธิ เอียวศรีวงศ์ในประเด็นที่ว่า การที่พระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้แต่งตั้งตำแหน่งรัชทายาทนั้นเป็นหลักฐานยืนยันทฤษฎีเรื่องการปกครองแบบชุมชน เพราะพระองค์ให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลมากกว่าสถาบันกษัตริย์ โดยใช้ให้เห็นว่ากษัตริย์หลายพระองค์ในช่วงต้นราชวงศ์จักรีก็ไม่ได้มีการแต่งตั้งรัชทายาท แต่ปล่อยให้เป็นเรื่องของเนกชนนิกรสโมสรสมมติแทน กล่าวคือ ให้บรรดาเจ้านายและขุนนางลงมติในการเลือกกษัตริย์องค์ใหม่ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงบทบาทของบรรดาขุนนางในการสนับสนุนการขึ้นครองราชย์หรือแม้กระทั่งการเลือกองค์กษัตริย์ไว้ด้วย

บทที่ 9 **อุดมการณ์ในการสร้างกรุงเทพฯ** จากข้อเสนอของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่ว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมี “อุดมการณ์ในการฟื้นฟูโบราณราชประเพณีกรุงศรีอยุธยา” อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากบรรดาข้าราชการสำนัก วิชัย โขควิวัฒน์แย้งโดยอ้างงานศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะของชาติรี

ประกิตนทการที่ชี้ให้เห็นว่า การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีคติต่างไปจากสมัยอยุธยา กล่าวคือ สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์มีอุดมคติที่อิงกับพระอินทร์ไม่ใช่พระนารายณ์อย่างสมัยอยุธยา นอกจากนี้ เขายังได้อ้างถึงวรรณกรรมแปลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้แก่ ราชอิริยาชและสามก๊ก ที่สะท้อนให้เห็นว่ากษัตริย์ไม่จำเป็นต้องมาจากชนชั้นสูง แต่บุคคลธรรมดาสามัญที่ประกอบคุณงามความดีจนถึงพร้อมก็มีคุณสมบัติที่จะเป็นกษัตริย์ได้

บทที่ 10 บทสรุป วิชัย โชควิวัฒน์ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพระอาการของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าทรงประชวรด้วยพระโรคอะไร แต่ก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องที่แทบจะเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับการหาคำตอบในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เกิดขึ้นกับพระองค์อาจเป็นอาการของโรคหวาดระแวง (paranoid) ซึ่งวิชัย โชควิวัฒน์ได้ยกกรณีเหตุการณ์ความหวาดระแวงระหว่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชกับกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเพื่อยืนยันถึงความเป็นไปได้ที่กษัตริย์อาจประชวรด้วยโรคหวาดระแวง

จากเนื้อหาทั้ง 10 บท แต่ละบทมีความยาวประมาณ 5-7 หน้า วิชัย โชควิวัฒน์ได้เสนอข้อสรุปของเขาซึ่งขัดแย้งกับข้อเสนอหลักในงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวคือ การขึ้นสู่อำนาจของเจ้าพระยาจักรีนั้นเป็นไปด้วยความชอบธรรม และไม่ได้เป็นการรัฐประหารสมเด็จพระเจ้าตากสิน เพราะในเวลาที่เจ้าพระยาจักรีหย่าศึกกับญวนเพื่อกลับพระนครนั้น ภายในพระนครเองเกิดกบฏพระยาสุรศักดิ์ ถูกปราบปรามได้สำเร็จโดยพระยาสุรียอภัย ก่อนที่จะเชิญพระยาจักรีขึ้นครองราชย์

ภาคผนวก: แอ้งหนังสือ ไชปริศนาพระเจ้าตาก ในส่วนนี้วิชัย โชควิวัฒน์ได้นำเสนอข้อมูลเชิงการแพทย์เพื่อพยายามจะระบุว่าพระอาการวิปลาสของสมเด็จพระเจ้าตากสินนั้นน่าจะเป็นอาการทางจิตเวชประเภทใด

สำหรับประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงสืบเนื่องจากหนังสือบทวิจารณ์การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้ ที่สำคัญคือ ข้อเสนอของวิชัย โชควิวัฒน์ที่ว่า อาการสติเฟื่อง

เป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนไม่ว่าอายุกตีมิจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกษัตริย์ผู้ทรงพระราชกรณียกิจและพระราชภาระที่แสนหนักอึ้งอย่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชย่อมมีโอกาสที่จะกดดันจนเสียดพระสติได้ ดังนั้น หลักฐานที่กล่าวถึงพระอาการวิปลาสของพระองค์นั้นมีความเป็นไปได้สูง

ในส่วนของสำนวนภาษามิลักษณะกึ่งวิชาการ สามารถอ่านติดตามได้อย่างเพลิดเพลิน ไม่ได้รู้สึกถึงความน่าเบื่อหน่ายเหมือนเช่นอ่านงานเขียนทางวิชาการ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสำนวนที่ผู้เขียนใช้แสดงถึงการวิพากษ์และการถกเถียงโดยตรงไปตรงมา เนื้อหาที่สั้นกระชับ จุดเด่นที่สำคัญของบทวิจารณ์นี้คือ การสรุปประเด็นที่ต้องการถกเถียงโดยที่ผู้อ่านซึ่งไม่มีโอกาสได้อ่านงานของนิธิมาก่อนสามารถอ่านได้เข้าใจ อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านควรตรวจสอบความถูกต้องจากหนังสือการเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีของนิธิตัวช่วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2529)

บทวิจารณ์การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้ นับว่าวิชัย โชควิวัฒน์ได้ใช้องค์ความรู้ด้านการแพทย์ของตนในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจ (วิชัย โชควิวัฒน์, 2562 : 22-23) ทว่าขณะเดียวกันกลับกลายเป็นจุดอ่อนที่สำคัญในงานของเขา หากพระอาการของสมเด็จพระเจ้าตากสินที่บรรดาหลักฐานสมัยรัตนโกสินทร์จัดว่าเป็นความผิดปกติแล้ว เมื่อศึกษาหลักฐานจะพบว่ากษัตริย์ในอดีตทั้งไทยและสากลก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่กลับไม่มีใครกล้าทำทนายพระราชอำนาจ และไม่ได้ถึงจุดจบเช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะเห็นได้ว่าประเด็นที่วิชัย โชควิวัฒน์ใช้เป็นหลักในการสนับสนุนข้อถกเถียงของเขานั้น เมื่อพิจารณาในมุมมองประวัติศาสตร์พบว่าเป็นการพยายามนำความคิดและมุมมองในปัจจุบันไปพิจารณาเหตุการณ์ในอดีต เพราะหากพิจารณาตามมุมมองของมิแชล ฟูโกต์ แล้วจะพบว่าการนิยาม “ความวิกลจริต” มีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงประวัติศาสตร์ รวมถึงการจัดการกับคนที่สังคมมองว่าผิดปกติก็มีรูปแบบแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา (มิแชล ฟูโกต์, แปลโดย ทองกร โภคธรรม, 2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้นวิชัย โชควิวัฒน์อาจแย้งว่าแม้กษัตริย์หลายพระองค์ในประวัติศาสตร์จะมีความผิดปกติแต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการหลบหลู่พระพุทธศาสนาอย่างที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงกระทำ แต่เมื่อพิจารณาจากงานศึกษาโครงการแข่งน้ำซึ่งเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ยุคก่อนกรุงศรีอยุธยาและใช้สืบเนื่องเรื่อยมาจะพบว่ากรณีกษัตริย์กับความเป็นพระโพธิสัตว์ มีหลักฐานที่สะท้อนคติกษัตริย์ยิ่งใหญ่เหนือพระสงฆ์ในโครงการแข่งน้ำ แม้ว่าจะไม่ถึงขั้นที่สงฆ์จะต้องกราบไหว้กษัตริย์ก็ตาม (จิตร ภูมิศักดิ์, 2563) ผู้เขียนบทความนี้จึงตั้งคำถามกับข้อเสนอดังกล่าวว่า คติที่พระสงฆ์มีสถานะเหนือกษัตริย์อาจเพียงมีความสำคัญและเป็นการผลักดันตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จากความพยายามของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในการสังคายนาพระไตรปิฎกและการแปลวรรณกรรมที่สะท้อนว่ากษัตริย์เป็นผู้บำเพ็ญคุณความดีและเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจึงเหมาะสมกับสถานะกษัตริย์โดยไม่ต้องอาศัยการสืบเชื้อสายโลหิต (กรรณิการ์ สารทพรวง, 2541)

หนังสือ บทวิจารณ์การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยวิชัย โชควิวัฒน์มีคุณูปการในแง่การถกเถียงเชิงวิชาการที่กล้าวิพากษ์งานของนักวิชาการที่ทรงอิทธิพลอย่างนิธิ เอียวศรีวงศ์ นอกจากนี้ยังช่วยเปิดมุมมองทางความคิดเรื่องประเด็น “ความวิปลาส” ของพระเจ้าตากที่จำเป็นต้องพิจารณาบริบทแวดล้อมร่วมสมัยกับพระองค์ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากและควรจะต้องศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ตั้งแต่ดวงวิชาการโลกตะวันตกมีการศึกษากันจนกลายเป็นสาขาหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่มีการจัดสัมมนาและตีพิมพ์วารสารวิชาการอยู่เสมอ

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ สาตรปรง. (2541). *ราชาธิราช สามก๊ก และไช่ฮั่น: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2563). *โองการแข่งน้ำและข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: บริษัท ไทยควอลิตี้บุ๊กส์ (2006) จำกัด.
- ธนภาช เดชพาวุฒิกุล. (2546). *ปรัชญาประวัติศาสตร์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์. วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 139–165.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2529. *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- มิแช็ล ฟูก็อดต์. (2554). *ร่างกายใต้บังการ: ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสัมัยใหม่* (ทองกร โภาคธรรม, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- วิชัย โชควิวัฒน์. (2562). *บทวิจารณ์ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.